

Volný duch píše o všem volně — i o divadle,
ano i o jeho osobách, od ředitele do tanečnicka.

Stendhal

„Kruh českých spisovatelů“ vydal brožuru proti dnešní správě Národního divadla, na níž — ne docela správně — ocitnul se i můj podpis. Ne docela správně: nesouhlasil jsem s mnohým a s mnohým v brožuře, se stylisací i s argumentací nejednoho místa. A přece zase správně: souhlasil jsem s principem, s *ethickým principem této akce*.

Jest škoda, že brožura ta zapadla v malichernosti a v banálnosti, v blátě rozježděných kolejí všedního českého novinyářského dne, — jest to škoda hlavně proto, že to sama značnou měrou zavinila: chybí jí opravdu veliká a opravdu výrazná kritika, *vlastní kritický nerv*, veliký ohnivý pohled na věci, nešilhající po postranní tendenci: co dobrého říká, k tomu přišla jaksi náhodně a ne dost charakterně: neuvědomuje si toho vlastní kořen, kořen nutnosti a důslednosti.

A přece, opakuju: vidím v ní zárodek čehosi radostného a krásného, co se mělo uvítat, zárodek — ať lepší, či horší, vyspělejší či zakrnělejší zárodek — *literární ethiky*. Pokusím se zde vyjmouti jej a vysvoboditi jej z trní, do něhož byl vset a pod nímž se dusí.

Brožura má dvě části: první jaksi věčnou, druhou jaksi osobní. Tato druhá část byla by mně daleko sympatičtější, kdyby byla podána *principiálně*, přesně, charakterněji: kdyby si uvědomila, že neklepaří a nepomlouvá, nýbrž *žaluje*, kdyby pochopila zásadní svoji legitimaci, svůj *justus lilulus*, své krásné a dobré *právo*. Ano, pak by byla tato část aktem té krásné

a nádherné věci, již říkají jinde literární ethika. Zatím, jak věc dopadla, jest tu jen její embryo.

„Divadlo stojí celé *na důvěře*,“ napsal *slavný* dramaturg a napsal pravdu: ano, divadlo *více* než jiné instituce stojí na důvěře. Rozpadá-li se co bez ní, jest to divadlo. A týž dramaturg a spisovatel vykládá ihned a správně, že jednou ze složek této důvěry, jest *důvěra spisovatelstva v divadlo*.

To všecko má jeden jediný smysl: divadlo, jako každá instituce, musí býti neseno jakousi etikou — *čestnou* etikou, a porušuje-li ji a odchyluje-li se od ní soustavně delší dobu, nemůže neklesati a nemůže nehynouti. *Důvěra* jest sama noblesa sociální duše, nejjemnější funkce sociálního člověka, vlastní vůně a sůl sociálního života, teplo, které jej rytmuje, váže, organizuje, posvěcuje ve vyšším a vlastním smyslu slova. Nejjemnější a nejvzácnější koření života, kterým nesmí a v kulturní zemi ani nemůže býti plýtváno a marnotraceno.

Smysl kultury jest kultivovati právě tuto nejkulturnější ctnost: neurážeti jí — naopak odpovídati jí stejně: *noblesou, taktem, velkodušností*. Jen tak sílí, jen tak roste.

Nuže, není pochyby, že, že literární správa Národního divadla si neuvědomila, jak náleží, tuto kulturní ctnost a funkci — že nebyla dost jemně a kulturně organizována.

Jak má růsti, jak má síliti důvěra spisovatelstva v literární vedení divadla, když jsou možny případy, jaké jmenuje brožura, když lektor p. Lier malodušně a beztaktně zneužívá svého úřadu k soukromým plezírkům a beztrestně, anonymně, chráněn svojí funkcí, uráží autory? To, čeho se dopustil p. Lier, jest nemožno v zemi opravdové literární kultury, a správa, kdyby si jen štipec vážila sebe a brala vážně svoje literární poslání, nemohla by nechat tento případ nerozřešeným. Myslím, že nelze surověji podrývati důvěru spisovatelstva v ústav než takto: jak má člověk zadávati s důvěrou drama, jak má pracovati s důvěrou na dramate, když ví, že jest vydán urážkám divadelního úředníka — nota bene, zákeřným, anonymním urážkám, za něž

nikdo nestojí a za něž nikdo neodpovídá? „Odevzdávám-li divadlu svůj kus, musím mít nejprve *jistotu*, že ho nebude zneužito,“ napsal Laube. U nás jest tomu dnes tak, že máte nejvyšší pravděpodobnost, že ho *bude* zneužito!

Lektor p. Lier nezastává u divadla jinou funkci než funkci *soudce*: rozhoduje — snad v první instanci —, má-li se kus provozovati. Rozhoduje — soudí. Představte si analogický případ z veřejného života: že by soudce — soudní úředník — zneužil procesu ku své soukromé zábavě a hyzdil akta procesní marginaliemi svého více méně nevkusného glossátorství, že by na procesních aktech brousil svůj zanedbaný vtip. Co by se stalo s takovým úředníkem? Druhý proces by tuším již nerozhodoval. A český spisovatel, jímž jest přece nebo byl p. Lier, nemá mít tolik *taktu*, tolik noblesy, kolik jí *musí* mít z úřední povinnosti každý soudní adjunkt? A českému spisovateli smí se beztrestně přihoditi u divadla, co nesmí potkat u soudu žádného hokynáře, — totiž aby byl předmětem nešlechetných a beztaktných vtipů úředníkových? Zde můžete zase jednou změřiti distanci, která nás dělí od opravdové literární kultury. A že ve veřejnosti tento případ byl brán lehce a odbýván jako lapálie, dokazuje jen znova, jak daleci jsme smyslu pro kulturu a jak nám schází sama jeho podmínka: *takt srdce, jemný, šlechtěný duch*, kterému se hnusí všechna neomalenost a každá surovost, ať vychází od kohokoli. Ano, sama logika srdce a taktu schází, a všude šklebí se jen kavárenská tupost a frivolní přiblblý cynismus, který si nedá ani dost práce, aby zakryl svoji stranickou námezdnost nebo svoji hmotnou interesovanost.

A zde vítám brožuru, *zde* vidím její smysl, *zde* — v tomto puntíku — souhlasím s ní čistým radostným souhlasem. Tato její stránka jest mi nejmilejší: že lidé cizí, nezúčastnění, *cítí křivdu* a exponují se, kde mohli klidně sedět za pecí, že se ešofují, kde mohli důstojně a pohodlně stát mimo. Tu jest zárodek čehosi krásného a radostného, zárodek literární noblesy, literární ethiky. Jistě mnozí z těch, kdož podepisovali, necení vysoko na

př. talent p. Rožkův, ale vycítili tu cosi typického, jakousi *principiálnost*, za níž se exponují, — a smysl této principiálnosti jest právě smysl literární ethiky.

Literární ethika! Jak cize zní toto slovo v Čechách i literátům! Jinde lidé jako Carlyle a Emerson kladli k ní základy — u nás jest posud cizím i slovo i věc. Literární ethika jest cit zvýšené *úcty k sobě*, poněvadž tato *úcta zavazuje*. Literární ethika jest protest proti *násilnictví*, proti všemu, co literární a kulturní myšlenku chce *přehlušit*, proti všemu, co na literární *důvod* odpovídá ranou, denunciací, novinovým kravalem, soukromým špiclovstvím a klepařením, lhostejností nebo frivolním indiferentismem, mlčením nebo řevem.

Literární ethika káže hlasitě mluvit tam, kde chytráctví a obchodní politika radí mlčet. Literární ethika nezná literárních škol, skupin, stolů a kaváren — literární ethika přeskakuje všechny tyto přehradky a zakládá sama školu, jedinou, která má v literatuře smysl: *školu noblesy a velkodušnosti*.

Literární ethika protestuje proti literárnímu násilnictví, proti literární nekultuře, proti tupé mysli a nízkému srdci, proti zesurovělé autoritě, proti každému podvodu, proti všemu literárnímu penězokazectví.

Nezáleží na tom, kolik lidí protestuje: jest-li kde, tedy *zde* se hlasy nečítají, nýbrž *váží*. Záleží jen na tom, aby dobrá věc, vyšší jemnější cit spravedlnosti a kultury nalezl projev a orgán, aby kdosi vykřikl z tísne a nízkosti doby, aby nestála před lepší budoucností zahanbena jako naprostá kořist násilníků, jako nemá země, která nenalezla svého hlasu.

Jest snad pravda, že smysl literární ethiky měl procitnouti v „Kruhu“ dříve a snad při případech křiklavějších ještě než jest případ p. Lierův. Není totiž země, v níž by byla větší *embarras de richesse* v tomto směru než v Čechách.

Či může býti někde literární ethika a kultura pokleslejší než v zemi, v níž člověk, pokládáný za předního mladého spisovatele, nestydí se falšovati sporný polemický text, když jej otiskuje

z novin do knihy, nebo nestydí se bojovati proti literárnímu argumentu špinavým klepem?

Ale ať tak nebo onak, při literární ethice, jako při všech krásných a důležitých věcech života, platí a bude platit: *lépe pozdě než nikdy*.

A třebaš tu bylo posud nemnoho více než jen jakási tucha a jakýsi zárodek literární kultury, musí se přece vítat jako slib, jako slib, který *zavazuje*, a tím stává se již počátkem činů a tradice

A dále, abychom zůstali ještě minutu u osobních věcí, které jsou v pravdě *principiálními*, poněvadž demonstrují jen náš stav kulturní: Kdo jest *dramaturg*? Jaký jest účel jeho funkce?

„Člověk, který připravuje vítězství kusům divadelním — *ale ne svým, nýbrž cizím*.“ Definice přes padesát let stará, ale klasická, plná smyslu a významu. Důležitá definice: ukazuje, že *takt a velkodušnost* musí býti první ctností dramaturgovou. A zase: důvěra v tuto velkodušnost a v tento takt jest mravní kapitál, z něhož žije divadlo.

Dramaturg jest muž, znalý *scénických* podmínek úspěchu, a úkolem jeho jest, aby kus *literární* hodnoty *sblížil* se scénou, pomohl mu vžítí se na scéně, připravil mu zde půdu, aklimatisoval jej zde.

Pan Kvapil v tomto směru vykonal leccos, co brožura nespravedlivě přehlíží: míním jeho kult shakespearovský. Přál bych si, aby brožura nejprve, než přikročí k výtkám a žalobám, to loyálně a spravedlivě konstatovala. Pan Kvapil vykonal kus dramaturgické práce: staral se poctivě, alespoň v prvních letech svého úřadování, aby se Shakespeare vžil na našem jevišti širě a hlouběji než bývalo dříve. Tím nepravím, že souhlasím ve všem s tím, jak p. Kvapil kult Shakespeareův pojímal. Ne: kult ten byl mi, budiž mi dovolena ta metafora, příliš *slovný*: říkal Shakespeareovi příliš: Pane, pane, a říkal to příliš ústy. Shakespeare jest nám dnes více než velikou dramatickou figurou,

Shakespeare jest nám dnes *kulturním útvarem*, hotovou, uzavřenou formací literární geologie, básnickým a kulturním *světem* jako drama antické. A takový kulturní útvar, takový svět musí nám býti sblížen *interpretací*. Interpretace Shakespeara jest vlastní problém dramaturgie a režie, *tvůrčí, stylisující* režie, režie v nejvyšší potenci slova. Interpretovat znamená stylisovat. Shakespeare jest látka, která vře přímo stylisačními možnostmi a nápovědami a vyzývá přímo k tomu, aby člověk užíval *celé moderní psychologie* jako ilustračního materiálu k němu, aby se mu přiblížil *co nejbliž, co nejbolestněji, co nejvášnivěji analogiemi dneška*. O toto *nervní vášnivé* přiblížení se k Shakespeareovi jde právě: to jest vlastní problém interpretace, stylisace jeho. A zde mnoho posud vykonáno nebylo: Shakespeare byl vlastně jen restituován na jevišti v integritě svého textu — a to jest jen podmínkou a východiskem vlastní stylisace. Vlastní básnická, psychologická, stylistická práce tu p. Kvapila teprve čekala — ovšem nemohla býti vykonána za rok, za dva roky: jest to problém let, problém vývoje režisérova, problém výchovy obecnstva. Ale proč p. Kvapil ve svém shakespearovském kultu tak náhle ustal? Poslední dvě léta znamenají skoro jeho úplné pohasnutí. Pan dramaturg namítne snad, že obecnstvo kultu toho nechápalo. Ale nebyl to jen příznak hlubšího faktu, že kult ten nebyl ve všem správný? Nepravím, že obecnstvo má ve všem a vždy pravdu, ani nepravím, že ji má pravidlem. Ale jsou případy, kdy zvíře vycítí, co nevidí člověk, a i v divadle jsou některé instinkty, které jsou jen zakuklený intelekt, hlouběji položený a sám sobě neuvědomělý intelekt.

Ale brožura vytýká jiné věci p. dramaturgovi. Jedna z nejtěžších a nejchoulostivějších obžalob, již plně a přímo pověděti nenalezla brožura dosti odvahy a již více napovídá než formuje, jest ta, že p. dramaturg favorisuje při sestavování repertoiru hry svoje a odstrkuje ostatní živou produkci domácí. Jest to choulostivý puntík — ale právě proto musí se o něm mluvit *čestně, otevřeně a taktně*, bez postranních narážek a zámlk —

a lituju, že brožura nenalezla zde dosti mužné noblesy k takovému hovoru.

Jest fakt, že *první, sléžejní ctností* dramaturgovou má být *velikodušnost noblesy, obětavý takt*. Neboť dramaturg slouží — slouží ne svojí osobě, nýbrž *dramatické tvorbě dneška a nadějším zítřka*. A noblesa jeho jest tím větší, čím věrněji a obětavěji slouží: čím hlouběji vidí do potřeb dneška, čím obětavěji a obzíravěji připravuje cesty zítřku. Ale velikodušnost jest koření, které neroste na každé mezi. A poněvadž jinde počítají s křehkostí a slabostí lidské přirozenosti a nedomnívají se, že heroicky založená duše a velké srdce bývá pravidlem mezi lidmi, ba ani ne mezi básníky, — oddělují obyčejně obojí funkci: dramaturgem nebývá obyčejně produkující dramatický básník, nýbrž pravidlem divadelní praktik, muž, jenž osvojil si divadelní métier, techniku dramatu a scény a přispívá touto znalostí literátovi, básníkovi, tvůrci.

Tím chci říci, že postavení p. Kvapilovo, který kumuluje ve své osobě tolik funkcí, jest daleko choulostivější a nesnadnější než jinde a že žádá o to více *taktu* než jinde. Je-li dramaturg sám produkujícím divadelním autorem, nesmí dáti vzniknouti domněnce, že pokládá celou dramatickou úrodu roku nebo dvou let za pouhou garnituru své pečeně. A tento takt, tato heroická noblesa p. Kvapilovi, tuším, někdy scházela, tak ku př. v případě p. Hilbertova „Falkenštejna“. Člověk nemusí býti fanatikem talentu p. Hilbertova — a já jím jistě nejsem, naopak kritisoval jsem p. Hilberta a dnes kritisoval bych jej přísněji než včera —, aby uznal, že p. Hilbert má právo jako každý zápasící a tvořící duch žádati, aby byl slyšen v plné saisoně, a že jest povinností *všech* divadelních orgánů usnadniti mu cestu před obecnost, a ne klásti mu překážky. Snad k tomu bylo p. Kvapilovi potřebí v tomto případě zvláště mnoho sebezapření — nevím, neznám historii jich přátelství nebo nepřátelství. Ale to jest zcela vedlejší: ať tak či onak, tuto velikodušnost dramaturg konec konců *shledati musí*. Neboť dramaturg jest veřejným

funkcionářem, a každý úřad, každá funkce má chvíle, které tohoto heroismu, této noblesy *žádají* — a právě *dramatické napětí, dramatická krása* těchto chvil jest to, která hlouběji založeným duším činí takový úřad hodným žádosti. Vezměte si třeba svého Plutarcha a čtěte, *co* Římané milovali na takovém konsulátu? Večtete se trochu do něho a pochopíte, že to byla touha *vnitřních bojů a vítězství*, touha velikého osvobození duše, touha velikodušnosti a noblesy: možnost, že konsul musil po případě souditi a po případě i odsouditi vlastní krev.

To jest ovšem pro naše dnešní duševní trpaslictví příklad alpský, nehorázný svým tragickým pathosem. Ale tím jasněji osvětluje psychologii a etiku každého úřadu, každé veřejné funkce. Mluví hlasitě o tom, v čem jest podstata každého úřadu a v čem jest jeho kouzlo duším hlubším a krásnějším. A jak tento římský duch z úřadu — ať kteréhokoliv — vyvětrává, tak klesá a korumpuje se veřejný život a propadá kletbě citového plebejství, malichernictví a pidimužictví.

Brožura chce odstranění těchto nedostatků a vad, a prostředkem k tomu jest jí apel — na slavný zemský výbor království Českého. Volá jej za rozhodčího ve věcech uměleckých a dává mu na ruku, jak tuto nesnadnou a choulostivou funkci zastati: svěřiti divadlo za dvě léta nové správě.

Zde rozcházím se s brožurou. Zde nedomyslila svůj therapeutický problém, zde uvízla na povrchu: její kulturní a umělecká politika jest rozhodně malicherná a krátkého dechu.

Volati za rozhodčího ve věcech uměleckých *politickou* instanci zdá se mi pochybeným. Zdraví národové, národové, kde *bydlí* opravdová umělecká kultura a není jen chvilkovým hostem jako u nás, žádají od moci veřejné a státní pro umění jen cosi docela negativního: nevměšovati se, nepřekážeti přirozenému běhu, neznásilňovati ducha a vkus vrstev, které umění milují a o ně se starají.

Ne, úkol náš jest nekonečně větší a obtížnější: musíme apelovat k instanci trochu vyšší a poněkud méně hmotné než jest slavný zemský výbor království Českého. Musíme apelovat k instanci — kterou musíme teprve vyvolat a stvořit: *ke kulturnímu citu a duchu národa, ke kulturnímu jeho svědomí*.

Tato nová instituce není posud, pravda, zřízena a bude potřebovat práce generací a generací, aby se ustavila a fungovala. Ale zato bude mít řadu nesmírných výhod před slavným výborem království Českého: nebudou v ní možni ku př. žádní doktorové Heroldové. A jinou výhodu: jednou zřízena, funguje nehmotně, a přece absolutně spolehlivě již pouhou svojí jsooucností a činí všecky apely, kolkované i nekolkované, zbytečnými.

Chci tím vším říci tolik: to neustálé volání po nových správách, po nových lidech, které se opakuje v Čechách ve všech oborech v pravidelných přestávkách, jest mi jen myšlenkovou leností a pohodlností, *sebeklamem, zdržováním se*. Neboť naděje klade se stále do něčeho, co ji *nemůže* splnit. Volá se po nových lidech. Ale zaručují noví lidé *nového ducha*? Z počátku se tak vždycky v Čechách zdá — aby se to po několika letech přestalo zdát. Není pochyby: pokud nebude v Čechách *jiného veřejného ducha, ducha kulturního svědomí*, který jest jinde spolupracovníkem a oporou každého veřejného dělníka, dotud budeme stále obětí pohádkového klamu o nových nadějných lidech. Není a nebylo v Čechách mladých lidí, kteří by nebyli všecko slibovali, a není veřejnosti, která by jich byla, v lepším a vzácnějším případě, nedisgustovala a neotrávila, nebo v horším a daleko častějším, která by jich byla nezkorumpovala.

Politika opravdu kulturní nečeká mnoho od *změny osob*: politika opravdu kulturní pracuje na očistě *veřejného ducha*, na vzrůstu a zevšeobecnění kultury v zemi a v národě a od nich očekává — logicky a důsledně, bez optimistického sanguinismu — polepšení všeho života a všech jednotlivců.

Říká se, že v Anglii není neslušných úředníků — poněvadž tam není neslušných vzdělavců a inteligentů. Až budeme mít

svoji kulturu, instanci kulturního svědomí v národě, pak budeme mít i zdvořilé divadelní ředitele i taktní dramaturgy. A dokud nebude u nás kultury, dotud bude se stále opakovati typický český klam: mladý muž, včera ještě zdánlivě slušný, inteligentní a taktní, „k nejlepším nadějím opravňující“, stává se přes noc, jakmile se ohřál v některém úřadku, hrubcem a tyránkem.

Všecko, na čem záleží, jest jen, aby kulturní svědomí sedělo na svém stolci trochu vyšším než slavný zemský výbor království Českého: pak může zastávati funkci kterýkoli způsobilý a věci znalý muž — může ji zastávati, poněvadž ji *musí* zastávati slušně a taktně: jinak si to veřejnost okamžitě *vynutí*.

Politika opravdu kulturní má široký mocný dech: myslí ne dvě léta napřed, jako brožura „Kruhu“, nýbrž *sto a dvě stě let napřed*. A jakmile začnete myslet sto let napřed, stojí to již, podivno, za dvě léta lépe než by to stálo, kdybyste byli myslili jen na tato dvě léta.

Slovem: čekal jsem od brožury *hlubší* rozbor naší dnešní literární a kulturní bídy, pochopení jejich kořenů, vycítění cest, jak ji odpomoci. Nelze přece mluvit o společenské instituci, již jest divadlo, a nedotknouti se veřejného ducha, kulturního ducha, jehož jest dílem. Nelze mluvit o divadle a nemluvit o *obecenstvu a denní kritice*¹ — o těchto orgánech, jimiž se projevuje veřejný duch. Zvláště o posledním činiteli — o denní dramatické kritice — přál bych si býval otevřeně a plně kritické slovo: neboť ona v první řadě má na svědomí dnešní náš úpadek divadelně kulturní, ji přál bych si v první řadě viděti na pranýři, který si poctivě zasloužila.

1 - Žalostný druh kritiky, o němž zde mluvím, rozrostl se ostatně jako houba velikou částí našich novin, i týdeníků, ano i „revui“.

Neznám nic nekulturnějšího — ne: nic více nepřátelského kultuře — než tuto slaboduchou, neurasthenickou, prázdně a hloupě skeptickou kritiku, stejně bez mozku jako bez nervů, která nevidí ani krok před nos a opakuje ti zítra, v jakési pseudo-filosofické omáčce, co vyposlouchala dnes večer ze svého okolí na svém sedadle.

Jinde šla kritika před obecenstvem — naše kulhá s ním nebo často i za ním: v tom je celá bída její nekulturnosti. Jinde vnášela a vnáší kritika kvas do obecenstva, naše uspává je k pohodlí a k nemyslivosti. Jinde kritika vychovávala a vychovala obecenstvo, naše rozmazluje hlupáky.

Jest dojemné viděti tuto kuffnerovskou kritiku při díle: každá hloupost obecenstva jest ji svatá, ji zalévá s dojemnou příčinností. Jinde dovíš se z kritického článku, co myslí si o hře intelekt a individualita, u nás poví ti p. kritik, co soudil pan domácí nebo paní domácí z Vinohrad, která seděla vedle něho. Neboť obecenstvo má u tohoto kritika vždycky pravdu, jako má u commiho pravdu jeho pán a chleboďárce. A kritik s důstojnou tváří a velkým nákladem psychologie vykládá, jak hloupost obecenstva je přirozená, logická, věky a věky vývoje podmíněná, a jak je součástí naší bytosti, národním charakterem, národním mysteriem. A kritik bere ji zbožně do rukou jako hostii a tváří se při této hloupé pitvoře vážně, jako by objevoval *poslední zákon* vesmíru.

Kritik, který nechtěl býti komorníkem genia, stal se nakonec u nás komorníkem hlupáka.

Jinde angažovala se kritika v bojích za dnešek a zítřek, jinde kladla základy k literární kultuře — u nás pěstovala filosofickou pověru a šířila maloduchost a slaboduchost. Jinde byla kritika bojovná — naše jest jen přežvýkavá: přežvykuje hloupost, kterou chytila v pause mezi akty. Jinde měli kritiku horkého srdce a horké hlavy — my máme jen kritiku zkaženého žaludku. Jinde kritika měla odvahu, odvahu k lásce, odvahu k nenávisti, odvahu jíti svojí cestou, — naše dovedla jen vyštěknout na toho,

na koho vrčelo právě obecenstvo. Její zbabělost je v jádře psí jako je psí její odvaha. Před mocnými dovedla dělat pirouetty, skákat i se plazit, a respektovala jen toho, kdo měl v ruce bič a dovedl ji po případě úctu k sobě vnutit. Galantní k oficiální impotenci, shovívavá ke každé triviálnosti a banálnosti, milostně opojená každou šablonou a rutinou dovedla být hrubou jen tam, kde se setkala s hrdou duší, která měla noblesu citu, hru obraznosti, sílu a odvahu nekonvenčního a personálního, na něž kritik nebyl zvyklý a jimž nestačil.

Nebyla silná — byla jen tupá. Není prozíravá — jest jen podezíravá. Její moudrost jest lacinější a spředená z ošklivější nitě než bláznovství jiných. Jinde kritika vybojovala otázky literární a kulturní — naše nedovede jich ani zamotat. V každém, i odpadkovém článku slušnějšího německého literáta a kritika jest více kultury, více charakteru, více citové a myšlenkové práce, víc nervu a vášně než v hubené, sladkokyselé causerii našeho Sarceye.

Nízký a kleslý dnešek jest jí nejvyšší hodnotou života: věky pracovaly, aby se hloupý dnešek urodil: jest jich dovršením a korunou. To bylo vše, co pochopila z evolucionismu, jehož jméno brala neustále nadarmo. A hlupství jest jí jedinou skutečností — před ním rozhoupává svoji kaditelnici. To bylo vše, co pochopila z realismu: trošku, docela malou trošku triviality. Divila se sama sobě, jak je hlubokomyslná, když dokazuje nutnost slabomyslnosti na světě — a *jak* si dávala záležet na důkazech! A nechápala, že dokazuje ji sama — stále, bezděky, naivně, celou svojí jsoucností. Šířila filosofický klep a filosofickou pověru a myslila, že je filosofickou: ona, kterou zadržel každý krtčí kopeček a která pochybovala o všem na světě mimo pravdivost a důležitost toho, co si myslila sousedka paní Tlamáčková nebo soused pan Rypáček.

A tak se jí zdařilo dílo jí hodné a důstojné: předává nám obecenstvo hloupější a přitom nadutější než bylo za časů Hálkových nebo Nerudových — obecenstvo slaboduché a slabo-

nervé, bez logiky a charakteru, plné ne požadavků, ale rozmarů, které ztratilo nadšení a nezískalo kritičnost, které zestaralo, ale nezmoudřelo, trpké jako pouchle, nevrlé jako stařec a omezené jako velkoměšťák, — které soudí ne mozkiem, ne srdcem, ne vkusem, ne fantasií, nýbrž jakýmsi duševním kuřím okem.

Brožura vytýká literární správě divadla mimo jiné, že favorisuje *mělký a slabý* repertoire cizí a přitom utiskuje produkci domácí. Ve výtkách těchto jest mnoho pravdy, a zvláště kritika cizího repertoiru jest správná a přesvědčivá.

Ale přesto necítí tu pánové dosti hluboce kořen naši literární bíd, nesestupují k němu: bída není ani tak v tom, že divadelní správa utiskuje domácí produkci, — bída jest v tom, že největší většina dramatické produkce, *mladé* dramatické produkce, jest tak slabá, že ji lze utiskovati, že ji lze přehlížeti.

Nepravím tím, že se nenapíše sem tam slušnější divadelní kus, který by *neobstál* na jevišti — ale co jest to obstát? Právem praví Hebbel, že kusy, které jen obstojí, lze přehlížet a bez-trestně přehlížet. Kus, který obstojí, jest často, ano pravidlem hůře na tom básnický a umělecký, než kus, který propadnul. A pěkně říká Hebbel, že ctižádostivá generace měla by psátí jen hry, které neobstojí na jevišti nebo — před nimiž neobstojí jeviště.

Netvrdím tím, že všichni mladí píšou kusy bez talentu nebo bez opravdovější aspirace — ale co jest to talent? Něco docela negativního. Není-li látkou *charakteru* básnického, není-li vypracován a zušlechtěn *kulturou*, stačí tak právě na to, aby nám svého majetníka důkladně zošklivil.

A zde jsem u pramene naší bíd: máme snad několik mladých talentů — ale není *kultury*, není *literární* kultury, není *citové* kultury.

„Talent jest símě, nic víc a nic méně. Všecko záleží od toho,

kam jest zaset a kým jest pěstěn. Jsou půdy, v nichž musí zakrknět nebo zplanět — a není žalostnějšího pohledu na světě než na tak zvané talenty, kteří jsou nešlechtěnými *hansvuřty, kejklíři a cílovými hrubci*, kteří nedovedou nic domyslit a docítit a zabřednou s každým nápadem do lajdáctví, povrchnosti a podvodu.“ A dále mluví Gottfried Keller i o jakémisi *geniovi*, jež znal a který byl přesto a přitom „šarlatán, nevědomec, citem nešlechtětec, intelektem hlupák“.

Byl jsem kdysi na aktovkovém večeru kterýchsi autorů a vzpomínám do dneška s hrůzou onoho večera: byl jsem skutečně pozurážen nízkými, planými, nešlechtěnými vztahy, nedomyšlenými a nedocíťenými poměry, nízkostí dramatické bilance, zásadnou neschopností k ní. A přitom všichni ti lidé měli dost talentu — tak právě dost, aby je zabil! A řekl jsem si: takové kusé, nehorázné, jalové a malicherné věci mohou se houfně psátí a houfně hrátí jen u nás, kde není kultury ani společenské, ani literární, ani divadelní. Všude jinde jsou nemožné.

Zde kladu prst do rány našeho života. Zde jest problém, pro nějž není očí ani duší, a který přece, nezmůžeme-li my jej, zmůže dříve nebo později nás.

A odtud musí vyjít reforma i divadla. *Divadlo, cti kulturu a pracuj v jejích službách! Divadlo, myslí a cít s kulturní myšlenkou dneška, s kulturním snem zítřka! Divadlo, tvoř kulturní ovzduší!*

Uvedu příkladem, kolik se u nás hřeší v tomto směru.

Kulturu posledních deseti let charakterisuje mimo jiné to, že se hledal a našel *nový přístup k antickému světu*, že byl antický svět znova a po druhé zhodnocen jako po prvé Winckelmannem, Lessingem a Goethem. Na antické drama hledí se dnes jinak než jak nás učili nebo neučili hledět ve škole: oživil nám, přiblížil se nám úžasné celý ten obrovský svět, zvášnivěl nám do nového barevného žaru, dolehl na nás heroickou velikostí a hrůzou — a dáváme se k němu do školy a učíme se znova a mnoho a rádi. Nalezli se podivně bolestné vztahy k dnešku a ke včerejšku, a celá zjemnělá moderní psychologie dneška dala se do *ilustrační*

služby a dala se do služby ráda a s úctou: vyjde z ní zmocněna, zesílena, prohloubena.

Ale: kde jsou stopy této kulturní revoluce na našem jevišti? Kdy jim přešlo naposledy antické drama? A pak a hlavně: *jak* přešlo? Jak chromě, bledě, nedůvěřivě, tupě, bez nervu, nepřelito, nepřecitěno, nezhodnoceno interpretací! Euripides jest místy tak churavě blízký dnešku: viděli jste ho na našem jevišti? A jinde dávají se do jeho služeb velcí herci a velké herečky — a rostou v ní.

Nebo vezměte jiný proud: novoromantický třeba. Kdy a kolik mluvil s našeho jeviště? Nejde mně právě o něj — jde jen o to, jak *nic* necítí divadlo s bolestí dneška, jak je kornaté, bez nervů, bez intuice, bez odvahy: zkachnělé a špinavé.¹

Ano, to jest *unum necessarium*: kulturního citění jest třeba divadlu. Divadlo, které je má, *roste* jím, které ho nemá, hyne a zakrsává. To neznamená, že se musí a má hráti jen repertoire vysoký a nejvyšší, nebo snad jen historický: nejde o *archeologii*, jde o *život*, o zmocněný a zjemněný život! Mohou se hráti věci slabší, věci třeba poslední vteřiny a půlvteřiny, skutečně efemery, — ale musí se *vyvážili* čímsi: pak neškodí, pak — ale jen *pak* — prospívají i po případě.

A opakuju: nejde o *archeologii*, nejde o *historismus*, nejde o *retrospektivu*. Naopak jde o *život*, o zmocněný život dneška a zítřka: *jde o hledání cest k němu, jde o prohloubení jeho zřidel a pramenů*. Ty nádherné staré věci — ať antické drama, ať anglické, ať španělské, ať Grillparzer, ať Hebbel, ať Goethe — musíte dovést prožehnout životem, musíte je zvažnět, dát jim svoji krev a svůj dech! Musíte je uměti sblížit nám velikým

1 - Namítne se snad, že není možno odvážit se takového kulturního činu pro překážky finanční. Ale brožura dobře ukazuje, jak divadlo nadbíhá velmi nízkým choutkám davu a stojí při tom snad finančně hůře, než kdyby pěstovalo repertoire tak zv. neklasičtější. Co je tedy lepší: ztrácet peníze při ničemném repertoaru nebo ztrácet jich při významném repertoaru a věnovat je tak na něco, co nemůže přejít bez smyslu a užitku?

hereckým a režisérským pathosem: pathosem *dneška*, bolestí *dneška*, uměleckým doufáním *dneška*! Musíte je přelit ve výhni nové stylisace a nové interpretace, obrodit novými silami bolestné *poslední chvíle*, znovu stvořit z její hrůzy a její krásy! *To a jen to jest vlastní problém režisérské a herecké tvorby*. Jen tak se roste, roste se do kultury a roste se všestranně: rostou herci, roste obecenstvo, rostou domácí básníci. —

Pravda, nemůžeme *vydupat* svého dramatického genia. Ale můžeme jej velmi lehce *zadupat* — a kdo ví, kolik jsme jich již nezadupali? Zadupali ovšem nevědomky nebo spíše: *udusili*, udusili svým otráveným ovzduším. Neboť jest již tomu tak, že v ztuchlém vzduchu dařívá se špatně květinám.

Ale ať tak, nebo onak: státi se kulturním, znamená uvědomiti si, že máme *připravovat cesty geniovi nenarozenému a sláti se tak jeho spolupracovníkem již před jeho narozením*. Býti kulturním znamená věřit, že genia lze prací a touhou *vevolat v život*.

Zvyšte kulturní a uměleckou úroveň divadla, dejte se i na něm vésti kulturní myšlenkou, služte jí poctivě — a již svádíte pohled bohů na svůj kus země a nutíte jich ramena sobě k pomoci.

Učiňte z umění ne výjimku, ale pravidlo, — a uvidíte, že dříve nebo později úroveň dramatické produkce domácí stoupne sama sebou.

Snad se nenarodí nám dramatický genius té šířky křídel, o níž sníme, ani za dvacet, ani za třicet, ani za čtyřicet let — ale tolik jest jisto, narodí-li se jednou, nezahyne pak za této kulturní praxe ani úrazy a nešlechtěností okolí, ani vaší tupostí a nechápavostí. Vypěje a vydá užitek. A *to* jest právě cíl a smysl kultury: aby dary bohů — a nejvyšší z nich je genius — nepřišly nazmar nebo neproměnily se v otravu a jed, nýbrž rozvily všechny skryté možnosti síly a krásy, milosti a požehnání a naplnily vůni svojí všechnu zemi a lahodou svojí všechn lid duší. Zrození genia jest stále ještě neproniknutelným tajemstvím, náhodou, již nelze ovládnouti, — ale co přestává zvolna býti

náhodou, jest *jeho růst, jeho zachování, jeho rozkvět, jeho úroda a žeň*.

Smysl kultury jest mysliti *padesát, mysliti sto let napřed*: mysliti na nenarozené a vázati je s velikými mrtvými.

Tak rostla kultura ve všech zemích: tak a jen tak: bojem proti malosti a nízkosti dneška, přes dnešek a proti němu — láskou k budoucnosti, úctou k minulosti.

Smysl kultury jest *napomáhati* přírodě a osudu: *usnadňovati* ne-li narození, alespoň rozvoj nových reků.

A není pochyby, že silným, trpělivým srdcím a bohatým, neumdlévajícím duším jest osud, alespoň do jakési míry, dostupným, a jak říká Emerson, účelivým.

A počátkem kultury proto jest pochopiti, že bozi odvykli si jaksi v posledních dobách sypati své dary jen tak prostě do klína nešlechtěným lenochům a tupým hrubcům.

Camille Mauclair: *Idées vivantes*

Poslední třetinu nové kritické knihy Mauclairovy vyplňuje studie o *Toložnosti a splynutí uměn*, která nese podtitul: *Úvod k jednotlivé estetice a kritice umělecké*. Mauclair konstatuje tu nejprve touhu doby po jednotném díle uměleckém a kritisuje velkolepý, třebaš bábelovitě nezdařený pokus Wagnerova „Gesamtkunstwerku“. Dochází k tomu, že dílo to zahynulo materialismem — že kladlo otázku falešně: že otázka jednoty umělecké jest otázkou vnitřní, otázkou uměleckého svědomí a intelektu. Jde o vystižení vnitřních analogií mezi jednotlivými uměními („theorií záměnných znaků“ nazývá to Mauclair), jde o to, svěsti různá umění v poslední jednotu rytmickou a harmonickou. A autor výstižně ukazuje, jak často a šťastně tímto synthetismem bylo nesené nové umění: poesie symbolistická a poetika volného verše jest pokusem o splynutí hudby a poesie, impresionismus — při vši instinktivnosti jeho tvůrců — jest výrazem vlivu, který měla v moderní malbu hudba. Zvláště o posledním vztahu napsal zde Mauclair několik nádherných stran, kde odsuzuje akademický předsudek „sujetů, látek a obsahů“, který posud kazí umělecký požitek z malby i lidem zdánlivě vzdělaným.¹ Nemohu si odepřít a necitovat ukázkou alespoň několik vět.

1 - Stejná bída jest tuším i v literatuře, kde se stále ještě necení kvality slova (to by bylo mělké!), nýbrž hledají se stále „ideje“ a „myšlenky“ — ovšem rozumí se, ideje „ušlechtilé“. Stále se nechápe, že jest umění v první řadě *obrodou smyslů* a že jde v něm jen o *krásný život smyslů*.